

מסביב לפרשה

שופטים: "כאשר זמם ולא כאשר עשה"

הרב יואב פלדמן

דברים יט, יט

וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאַחִיו וּבְעֵרַת הָרַע מִקִּרְבּוֹ:

רמב"ן דברים פרק יט פסוק יח

(יח) ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר העד - לא פירש הכתוב איך יודע שהוא עד שקר, כי בהיות הענין בשני עדים שמעידין על הדבר, אפילו יבואו מאה וכחישו אותם לא יתברר ששקר ענו. ולא נוכל לומר שבא הרוג ברגליו, כי לא יאמר בזה ודרשו השופטים היטב. ועל כן באה הקבלה הנאמנת, ופירשה כי ההזמה תהיה כשיאמרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם (מכות ה א). והטעם, מפני שהעדות הזו היא על גופם של עדים, והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך, שהרי יכולים הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת:

רש"י דברים פרק יט פסוק יט

(יט) כאשר זמם - ולא כאשר עשה. מכאן אמרו, הרגו אין נהרגין:

רמב"ן דברים פרק יט פסוק יט

(יט) כאשר זמם - ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרגו אין נהרגין, לשון רש"י מדברי רבותינו (מכות ה ב). והטעם בזה, בעבור כי משפט העדים המוזמין בגזרת השליט, שהם שנים ושנים, והנה כאשר יבואו שנים ויעידו על ראובן שהרג את הנפש יבואו שנים אחרים ויזימו אותם מעדותם צוה הכתוב שיהרגו, כי בזכותו של ראובן שהיה נקי וצדיק בא המעשה הזה אילו היה רשע בן מות לא הצילו השם מיד ב"ד, כאשר אמר (שמות כג ז) כי לא אצדיק רשע. אבל אם נהרג ראובן, נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו הראשונים, כי הוא בעונו מת ואילו היה צדיק לא יעזבנו ה' בידם, כמו שאמר הכתוב (תהלים לז לג) ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו. ועוד שלא יתן ה' השופטים הצדיקים העומדים לפניו לשפוך דם נקי, כי המשפט לאלהים הוא ובקרב אלהים ישפוט. והנה כל זה מעלה גדולה בשופטי ישראל, וההבטחה שהקב"ה מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט.

בית הבחירה (מאירי) מסכת מכות דף ג עמוד א

זה שאמרו בעדים זוממין שאם הרגו אין נהרגין שנמצאים מחמירין בהם כשלא הרגו יותר מכשהרגו קבלה היא ואין לנו בה טעם ומ"מ הגאונים כתבו הטעם שמאחר שהערימו שלא בשעת חמום מריבה ונקמה ושהוכפלה עבירתם ברציחה ועדות שקר אינם ראויים לכפרה ומתוך כך אין ענשם מסור לבית דין וכדרך שאמרו למעלה בסוגיא זו הוא שעושה מעשה במזיד לא יגלה כי היכי דלא ליהוי ליה כפרה הם שלא עשו מעשה במזיד יגלו כי היכי דליהוי להו כפרה ומ"מ נראה לי שאין הטעם אלא משום זילותא דבי דינא שלא יתפרסם שיהא מכשול זה יוצא מתחת ידם להיות זה נהרג בשקרות והשומעים סבורים שזה אירע להם במיעוט חקירה ודרישה ואף הם מחטטים אחריהם בצדדים אחרים לגבות מהם את חובם ובתוספות פי' הטעם שאף בנפשות היינו אומרים כן אי לא דאין עונשין מן הדין ובממון מיהא עונשין מן הדין:

תלמוד בבלי מסכת מכות דף ה עמוד ב

מתנ'. אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין, שהרי הצדוקין אומרים: עד שיהרג, שנאמר: נפש תחת נפש. אמרו להם חכמים: והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, והרי אחיו קיים; ואם כן, למה נאמר נפש תחת נפש? יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו? תלמוד לומר: נפש תחת נפש, הא אינן נהרגין עד שיגמר הדין.

גמ'. תנא, בריבי אומר: לא הרגו - נהרגין, הרגו - אין נהרגין.

תוספות מסכת בבא קמא דף ד עמוד ב

ועדים זוממין - פירש ריב"א דאפילו שילם על פי העדים זוממין חייבין דלא שייך בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה דאפשר בחזרה

רמב"ם הלכות עדות פרק כ הלכה ב

נהרג זה שהעידו עליו ואחר כך הוזמו אינן נהרגין מן הדין, שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה ודבר זה מפי הקבלה, אבל אם לקה זה שהעידו עליו לוקין, וכן אם יצא הממון מיד זה ליד זה בעדותן חוזר לבעליו ומשלמין לו. +/השגת הראב"ד/ נהרג זה שהעידו עליו וכו'. א"א שבוש הוא זה. +

כסף משנה הלכות עדות פרק כ הלכה ב

אבל אם לקה זה שהעידו עליו לוקין וכן אם יצא הממון וכו'. צריך לבקש טעם מנין לו לרבינו לחלק בין מיתה לממון ומלקות דלכאורה משמע דל"ש ממון או מלקות או מיתה בכלהו בעינן כאשר זמם ולא כאשר עשה ואף כי אפשר לחלק בין ממון למיתה דממון אפשר בחזרה וכיון שכך כך לי עשה כמו זמם וכן כתבו התוספות בריש ב"ק (דף ד'): **ואפשר לתת טעם לדברי רבינו דלא אמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה אלא היכא דהרגו על פיהם משום דגדול עונשם מנשוא אין ראוי**

כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

לתת להם מיתה ב"ד שתכפר עליהם אלא ראוי להניחם שיהיו בדונין אחר מיתה בעונשים נוראים דוגמא לדבר נותן כל זרעו למולך שהוא פטור מה שאין לומר כן בהלקו ע"פ עדותם. ועוד י"ל טעם אחר שמאחר שאלהים נצב בעדת אל אילולא שהיה חייב זה מיתה לא היה מניח הקדוש ברוך הוא שתאבד נפש אחת מישראל ומאחר שהניח הקדוש ברוך הוא לב"ד שסיכימו להרוג את זה ונהרג חייב מיתה היה הילכך אין לעדים משפט מות מה שאין לומר כן במלקות:

חידושי ר' חיים הלוי הלכות עדות פרק כ

ונראה דגם בזה חלוק דין מלקות מדין מיתה וממון, דבמחוייבי ממון ומיתה אין החיוב אלא לחייבו בממון או במיתה, משא"כ במחוייבי מלקות עצם החיוב משוי לה להמלקות שתהא נחשבת מלקות, וכמו דחזינן דגם בכפתו וברח מפטר ממלקות, והיינו משום שכבר נתקיים בו ונקלה, וכן חזינן דאומדין אותו וכל שבשעת גמר דין לא היה יכול לקבל שוב מיפטר מהשאר לדעת הרמב"ם ואף בהבריא אח"כ, משום שכבר נפטר בהגמר דין של מקצת מלקות, וכן העדים זוממין לוקין כל המלקות, ואף על גב דזה שהעידו עליו לא היה יכול לקבל את כל המלקות, והיינו משום דשניהם שוין דדין מלקות עליהן, ולא איכפת לן מה שזה לוקה פחות וזה לוקה יותר, אבל מ"מ תרווייהו דין מלקות עליהן, אשר מכל זה נראה דבמלקות עצם החיוב של מלקות משוי לה לדין מלקות. ולפי זה בהוזמו העדים, בממון ונפשות מקרי שנעשה בו שלא כדון, אשר זהו בכלל גזירת הכתוב דכאשר זמם ולא כאשר עשה דזה מקרי עשה מה שנעשה בו שלא בחיוב, משא"כ במלקות, דעצם החיוב הוא שמשוה אותן לדין מלקות, א"כ בהוזמו העדים נמצא דלא הויין מלקות כלל, ועל כן לא מקרי עשה, כיון דלא נעשה בו דין מלקות. ואשר על כן זהו שפסק הרמב"ם דבמלקות חייבין העדים גם בעשה וכבר נלקה הנידון, והיינו משום דלפי מה שהוזמו העדים א"כ הא נמצא דעצם הקיום היה שלא בדיון ב"ד, וגם דכיון דבטל החיוב ממילא אין בה דין מלקות כלל, וא"כ הא נמצא דבהוזמו העדים לא נעשה בו דין מלקות כלל, ועל כן לעולם הוי רק זמם ולא עשה, ועל כן זהו שפסק הרמב"ם דהעדים לעולם חייבין אף בשכבר הולקה הנידון זה שהעידו עליו, וכמו שנתבאר.

אבן ישראל הלכות עדות פרק כ הלכה ב

ודבריו צ"ע דהרי האי הלכתא דפסק הרמב"ם דאם לקה זה שהעידו עליו לוקין הרי מיירי גם בגוונא דהיו עוד עדים על מעשה העבירה ואח"כ גמרו את דינו למלקות, ואפי"ה כתב הרמב"ם דלוקין ובכה"ג הרי לא שייכי כל הסברות הנ"ל, דהרי בכה"ג הוה מלקות ע"פ ב"ד וגם המלקות שם מלקות עלה.

והנראה בזה דדעת הרמב"ם דלא פטרינן כלל עידי הזמה מדרשא דכאשר זמם ולא כאשר עשה דדרשא זו לא נזכר כלל בגמרא, אלא כל מה דפטרינן להו, הוא מלאחיו דבעינן אחיו קיים כמבואר בגמרא מכות דף ה' ע"ב, וכן מוכח מהא דסתם הרמב"ם דבממון מחייבין להו אפילו כבר שילם אפילו בגוונא דאיכא עדים אחרים המעידין כן ובכה"ג ליכא למימר כמש"כ התו' בב"ק דף ד' ע"ב ד"ה ועדים דלא שייך בממון כאשר עשה משום דאפשר בחזרה, דהרי בכה"ג דאיכא עדים אחרים בודאי אי אפשר בחזרה, ואף דגבי ממון כיון דסגי לן בעדות מיוחדת, וא"כ לכאורה לא משכחת לה עדים אחרים דהרי אפילו שנים רואים אותו מחלון זה ושנים מחלון זה בטלה כל העדות, אכן כבר כתב הנתיבות בסי' ל"ו דכל מה דס"ל להרמב"ם בפ"כ מעדות דבטלה כל העדות אפילו בהעידו האחרים אחר כ"ד הוא משום דראו זה את זה עיין שם, וא"כ בלא ראו זא"ז

דף מקורות

בודאי שפיר קיימת עדות השניה ולא מקרי אפשר בחזרה, וא"כ אמאי מחייבין להו אפילו כבר שילם, וע"כ דדעת הרמב"ם כמש"כ דליכא כלל פטורא דכאשר עשה אלא פטורא דאחיו קיים וא"כ כ"ז גבי מיתה ולא גבי מלקות וממון וכמש"נ.